

Kvindelige medicinere på mission

Om lægemissionærer i 150-året for kvinders adgang til universitetet

Af lektor, dr.theol. Tine Reeh

“Hedningemissionsbevægelsen og Kvindebevægelsen er to Verdensbevægelser, der i deres nuværende Skikkelse er omtrent lige gamle. De er løbet Side om Side i de kristne Lande. Begge har de sit Udspring i Kristendommen. Og dog har de staaet hinanden meget fjærnt. Ærlig talt, de der stod i den ene Lejr havde ikke megen Fidus til dem, der stod i den anden, og omvendt.”

Således skrev Johanne Blauenfeldt i tidsskriftet *Kvinden og Samfundet* i 1911. Blauenfeldt er selv et eksempel på en kvinde, der udfordrer gængse fordomme. Hun var datter af missionspræsten Jens Vahl, hendes mand var hjælpepræst for Vilhelm Beck, og hun var mor til fem. Samtidig var hun stærkt engageret i kvindesagen og deltog i International Woman Suffrage Alliance's historiske konference i Amsterdam i 1908.

Samme år var hun medstifter af Kristelig Kvindevalgrets-Forening, og fra 1913 var hun foreningens forkvinde. Hun var desuden redaktør af *Kristeligt Kvindeblad*, hvor man finder skarpe indlæg imod undertrykkelse og diskrimination, for eksempel af kvindelige missionærer, samt kritik af den manglende kvindelige repræsentation i toppen af de kristelige bevægelser.

Blauenfeldt og utallige kvinder som hende, der fra pietismens tid virkede i en mangfoldighed af embeder og kristelige institutioner, blev imidlertid ikke kun overset i deres samtid. De blev også glemt af historieskrivningen, idet kirkehistorikere ofte har identificeret deres genstand med kirkeinstitutionen og professionelle teologer.

Kvindernes engagement blev ligeledes ignoreret af den radikale historikertradition og marxistisk historieskrivning, fordi ‘religion’ blev anset for formørkende ‘ætervaderi’ og antitesen til det moderne samfund. Disse paradigmer afspejles i kvinde- og kønshistoriens ‘religionsblindhed’ og en tendens til at overse kvinders pionerarbejde og virke i kirkelige sammenhænge, herunder akademikerne.

Kvindelige akademikere

Københavns Universitet fejrer i år 150-året for kvinders adgang til universitetsuddannelse i Danmark. Den første kvindelige kandidat var Nielsine Nielsen, der i 1885 bestod den medicinske embedseksamen – med topkarakter. Selvom kvinderne officielt var mindst lige så kvalificerede som mænd, var det imidlertid vanskeligt for dem at få lov at bruge deres uddannelse. Da Nielsen fik stilling som

lægekandidat på Kommunehospitalet, sagde stedets kendte overkirurg og professor, Mathias Saxtorph, op i protest. Han ville ikke tvinges til at arbejde sammen med kvindelige læger.

På Det Medicinske Fakultet fik Saxtorph opbakning fra kolleger, der ikke mente, det var hensigtsmæssigt at ansætte en kvindelig læge "mod Overlægens Følelse og Ønske". Konsistorium skrev til ministeriet, om man kunne forsøge at få Saxtorph til at blive imod en garanti om, at der ikke ville komme kvindelige medicinere på hans afdeling.

Eksemplet illustrerer situationen i samtiden, hvor det blandt højtuddannede og i egen opfattelse 'videnskabeligt' tænkende var vanskeligt at se en kvindelig akademiker som en ligeværdig kollega. I 1888 fastslog Højesterets dom mod juristen Nanna Berg, at kvinder ikke kunne blive sagførere. Få kvindelige akademikere fik job, og de var afhængige af velviljen fra mandlige chefer.

I 1903 anmodede 29 læger ministeriet om, at kvinder fik adgang til offentlige medicinske embeder på lige fod med mænd, men formel lige adgang til offentlige stillinger fik vi først i 1921. Reelt var det dog stadig svært, viser statistikkerne. Det teologiske fagområde er således ikke atypisk, når den første kvindelige kandidat, Rigmor Larsen, opgav at få job i undervisningssektoren og i stedet blev landmand.

Kvindelige læger på mission

Så meget desto mere bemærkelsesværdigt er det, at kvindelige læger hurtigt fik fodfæste i forskellige former for mission. Mens kvinder de første 50 år udgjorde seks procent af de medicinske kandida-

ter, var mindst en tredjedel af de danske lægemissionærer kvinder. Bag mange af deres navne gemmer sig fascinerende livsskæbner:

Rose Neukirch drog som den første kvindelige mediciner fra Københavns Universitet til Capetown i 1902. I 1909 oprettede Gerda Thamsen med sin mand en øjenklinik i Kairo, som hun drev videre efter hans død. Nanna Knudsen var først læge fem år i Indien, tilknyttet Frelsens Hær, inden hun i 1920 fortsatte på egen hånd på Java, hvor også Anna Krebs året efter fik job. Ebba Strandgaard tog samme år til 'hollandsk Indien' og noterede, at "[d]e kv. Lægers Stilling er meget behagelig; den indfødte Befolkning har stor Tillid til dem og foretrækker dem for de mandl. Læger til Hjælp for Kvinder og Børn. Chancerne for privat Praksis er derfor gode."

Mens kvindelige akademikere blev opfattet som 'ukvindelige damer' og problematiske kolleger på hospitalerne hjemme, var det åbenbart lettere at forene kvinder og kompetence i missionskredse. Især når de havde forbindelse til klassisk pietistisk arvegods. I 1732 udsendtes fra Halle de første "Missionärzte" til Tranquebar, og fra 1890 blev en ny bølge lægemissionærer båret frem af samtidens medicinske gennembrud inden for bedøvelse, antiseptisk behandling og viden om bakterier.

Definitionen af begrebet lægemission var dog omstridt. I Danmark brydes længe et anglikansk-skotsk missionssyn med et tysk. Førstnævnte refererede bibelsteder som belæg for "Jesu Sendelse." Andre hævdede, at da der ikke var uddannede læger blandt dem, der modtog missionsbefalingen, kunne lægemissionærernes embede umuligt være guddommeligt indstiftet.

Diskussionerne afspejler forskellige dogmatiske grundopfattelser og syn på forholdet mellem lægegerning og kristendom. Disse mere teoretiske spørgsmål er dog fraværende, når man graver ned i beretningerne fra fronten. I praksis var der oftest samarbejde mellem læger fra forskellige partier og organisationer.

En del af de kvindelige danske læger i udlandet var uddannet fra Københavns Universitet, men adskillige havde grader andre steder fra, og selvom de fleste arbejdede for danske organisationer, havde mange i perioder ansættelser ved udenlandske institutioner. Det var kvindelige akademikere med en international horisont.

Pioneren Ellen d'Abreu

Den første lægemissionær fra Det Danske Missionsselskab (DMS) var en kvinde. Hun hed Ellen d'Abreu (1863-1932), og mens hun ikke er nævnt i danske biografiske opslagsværker, optræder hun i engelske. Hun var nemlig den første kvinde til at få en medicinsk embedseksamen ved et indisk universitet.

d'Abreu blev født i en anglo-indisk katolsk familie og som den første kvinde optaget på universitetet i Chennai. I studietiden traf hun den danske missionær Herman Jensen og konverterede til luthersk kristendom. I 1887 – to år efter Nielsine Nielsen – blev hun medicinsk kandidat med udmærkelse. I 1891 ansatte DMS d'Abreu på prøve, og hun rejste til Danmark for i to år at studere kvindesygdomme på professor Franz Howitz' klinik. Howitz er ikke bare kendt som grundlæggeren af gynækologi i Norden, men også for at forhindre Nielsens an-

sættelse ved Frederiksberg Hospital og for at kalde hende en 'Halv-Doktor'; tilsyneladende havde han dog ingen betænkeligheder ved at give lægemissionær d'Abreu en specialuddannelse.

Imidlertid skulle d'Abreu som mange efter hende møde en anden udfordring. Tilbage i Indien blev hun i 1894 gift med præsten og missionæren Morten Andersen, og hendes arbejdsgiver, DMS, ville derfor ikke at forlænge arbejdsforholdet. Et flertal i bestyrelsen mente ikke, at en gift kvinde kunne arbejde som læge. d'Abreu og hendes mand var af en anden opfattelse, så hun åbnede en privat praksis, hvor hun ufortrødent fortsatte sit arbejde.

Marie Holsts teltmission

En anden fascinerende pioner er Marie Holst, der i grænseegnen mellem Pakistan og Afghanistan udviklede eget koncept og organisation, Teltmissionen. Holst voksede op i et pietistisk miljø på Kolding-egnen. Hun studerede sygepleje på Diakonissestiftelsen, hvor hun traf søster Sara, der i 1888 blev DMSs første kvindelige missionær. I 1890 ansøgte Holst DMS om støtte til lægeuddannelse, for kvinder var endnu udelukket fra ordinære stipendier og kollegiepladser. DMSs bestyrelse udtrykte bekymring, da Holst var i den giftemodne alder, og man risikerede at miste sin investering. Holst finansierede derfor selv sine studier ved London School of Medicine for Women og siden en doktorgrad i medicin fra Bruxelles, som hun opnåede i 1896.

Efter et afslag fra DMS om støtte til at blive lægemissionær i Indien – sandsynligvis på grund af de nævnte betæn-

keligheder – fik hun i 1896 ansættelse på et hospital i Bangalore drevet af Church of England Zenana Missionary Society (CEZMS). I 1898-1902 blev hun leder af deres nyoprettede kvindehospital i grænseregionen Peshawar. En del af patienterne var kvinder fra den afghanske side, der ellers var lukket land for vesterlændinge. Holst fik nu den idé at rejse rundt med to telte, et til behandling og et til personalet. Modellen gjorde lægebehandling tilgængelig for de mange kvinder, der ikke måtte bevæge sig ud i det offentlige rum.

CEZMS og de britiske myndigheder var betænkelige. Holst rejste til Danmark, hvor hun i 1902 ved en kraftpræstation skaffede midler til at oprette missionsselskabet Teltmissionen. Hun fik støtte fra bl.a. Kristelig Lægeforening, Kvindelige Missionsarbejdere, og en række fremtrædende teologer, heriblandt Eduard Geismar.

Fra 1903 støttede DMS også Holsts selvstændige projekt. Missionen fik base i et lejet hus i Hoti-Mardan med otte senge. Det blev snart for småt, og fra 1907 indsamlede hun på rekordtid midler til et nyt kvindehospital. Det stod i 1909 klar med 25 senge, året efter 40, og hun udvidede også staben med nye læger og sygeplejersker samt en farmaceut – alle kvinder.

“... det, der drager nedad”

Ligesom i Danmark var de kvindelige lægers arbejde dog ikke populært hos alle. Den 17. februar 1917 blev Holst efter en travl dag på hospitalet kaldt på sygebesøg uden for byen. En kollega kørte hende derud og tilbød at vente, men Holst afslog – hun ville gerne gå hjem og få lidt frisk luft. Da hun gik langs vejen, blev

hun ifølge vidner påkørt bagfra af en flugtbilist i høj fart, og hun døde dagen efter af sine kvæstelser. Rygtet ville vide, at drabet var bestilt af en lokal khan. De britiske myndigheder opklarede aldrig den ubekvemme sag.

Året efter blev Anna Bramsen, der var cand.med. fra Københavns Universitet, ansat i Teltmissionen og overtog ledelsen. Organisationen skiftede i 1937 navn til Dansk Pathanmission og fusionerede i 1975 med DMS. Holst blev begravet ved hospitalet i Mardan, som i 1952 blev solgt til regeringen i Pakistan og fungerer den dag i dag.

Det er svært at forblive uberørt, når man læser det rige kildemateriale til disse kvindelige akademikers arbejde. Øjensygdomme, malaria, amputationer, syfilis, fødselsrelaterede lidelser og særligt volden mod kvinder fylder i lægernes beretninger.

For eksempel behandlede man ikke sjældent kvinder, hvis mænd på grund af mistanke om utroskab havde skåret næsen af dem. Her kunne de kvindelige læger hjælpe med en operation, der flyttede hud fra panden. Andre stod ikke til at rede.

Den grove vold og undertrykkelse af kvinder og piger spillede også en helt særlig og central rolle for Marie Holst. I en tale, som hun i 1916 holdt på sit sidste besøg i Danmark, definerer hun sit kald: “Det er Hensigten med Lægemissionen som et Hele, at de mennesker, der nu vandrer i Mørket, maa faa Naade til at slippe alt det, der drager nedad.” Med andre ord: Blauenfeldt havde fat i noget, når hun i 1911 forbandt det tilsyneladende umage par, “Hedningemission” og “Kvindebevægelse”.